

Okkupasjonshistorie, 2014

NATIONEN

18 • MANDAG 26. FEBRUAR 1996

demokratisk motstand mot fascistisk og rasisistisk politikk. Det spørs om ikke fotografiet med slagordet «Norge for nordmenn» danner et like representativt bilde av motstandens motivasjon som de mer humanistiske appeller som preger dagens markeringer.

Myten om 2. verdenskrig

Vi begynner så smått å danne vår egen forståelse av begivenhetene, vi som ikke «var med under krigen». Anne Eriksen (f. 1958) har lest en god del fra stabelen av bøker om krigen i Norge, og peker i denne boka på en del gjengse presentasjonsformer. Hennes kritiske lese måte tydeliggjør i hvilken grad vi benytter et bestemt perspektiv i presentasjonen av fakta. Den meningsbærende rammen vi setter de konkrete hendelsene inn i, bidrar til å opprettholde krigen som myte. De som steiler over begrepet «myte» i sammenheng med veldokumenterte fakta, de som sitter inne

SAKPROSA

Anne Eriksen: «Det var noe annet under krigen», Pax forlag, 1995

med «sannheten om krigen», vil muligens ha stort utbytte av boka. Det samme kan dessverre ikke sies for de som setter seg fore å «avsløre myten» om krigen, noe som jo er like ubeskjedent. Fokus og tolkning av hendelsene har endret seg, men fortsatt er kunnskap om krigen en viktig og nødvendig kunnskap om vårt lands fortid – i motsetning til f. eks. perioden 1950–55. Dessuten er det uomgjengelig for å lære hva det vil si å være norsk – i dag. Myten om krigen fungerer som en «skapelsesmyte for det moderne Norge» – et referansepunkt som definerer hvem vi er og alltid har vært. «Det konflikthylte Norge fra mellomkrigstida, både arbeidsledigheten, klasse-motsetningene og restene av det før-moderne fattig-Norge» passerer krigens skapelsesberetning og kommer ut på andre siden som en harmonisk enighet omkring «eviggyldige naturlige-nasjonale verdier». Dermed

formes kontroversielle politiske valg om til norsk natur og egenart. Men denne harmonilæren, hvor nesten alle straks forsto nazismens sanne vesen og markerte sin uvilje og motstand, er jo en «myte» i betydningen bekvem løgn, historisk sett... Det var nemlig meget kontroversielt å være anti-nazist i 30-årene. Borgerlige aviser, som Nationen og Aftenposten, skrev meget anerkjennende om «den nye tid» i Tyskland og Italia. Sistnevnte avis, som etter krigen tok patent på «historiens entydige lærdommer», skrev også anerkjennende om «det militært sett imponerende» angrepet på Norge, og oppfordret leserne til å ta den nye situasjon med ro og fatning. Aktiv militær motstand var kontroversiell – ikke bare i 1940. De offensive operasjonene måtte i 1944 staggas av hjemmefront-ledelsen. På grunn av flere mislykte aksjoner som hadde ført til represalier overfor sivile, var aktiv militær sabotasje upopulær langt inn i den sivile motstands leir. Listen av omdiskuterte valg og verdier som senere ble selvfølgelighet kunne forlenges, poenget er dette: I 1945 og videre hen ble dette skjøvet i bakgrunnen. Nå kappsprang alle mot en felles forståelse av situasjonen: Enhver «god nordmann» hadde reagert «sunt», «spontant» og «naturlig» på begivenhetene – med unntak av NS-medlemmene, da. Nå tviler ikke denne anmelder på gledesskildringene fra fredsvåren, på følelsen av et ekte, nasjonalt fellesskap på tvers av gamle skillelinjer. Etter hvert som okkupasjonen satte seg ble mange ting klart erkjent av et stort flertall; krigen ble en sjelsettende felles erfaring som satte mange andre ting i perspektiv. Som en historiens ironi kan det sies at Nasjonal Samling bidro til å skape en nærmest total nasjonal samling – mot seg. Men mange av min generasjon har begynt å lure på i hvilken grad dette var et uttrykk for

Selv synes jeg forfatterens tang til å velge gamle gudebilder tipper over i en ny mye. Det virker som om-hun har ambisjoner om en verdifri, «nøytral» historieformidling. Men enhver utvelgelse av fakta innbefatter en tolkning av hva som er vesentlig eller representativt. Myt-skapning er knapt til å unngå. I møte med visse historiske fakta er det naturlig å gripe til språkets dramatiske virkemidler – for å kunne gi et realistisk bilde av situasjonen. Da griper en gjerne til tidløse metaforer av Makt mot Rett, Mot og Svik o.l. Som Arne Skouen en gang bemerket, rettferdiggjorde begivenhetene bruk av sterke ord, uten at de virket for store. En annen sak er at det store flertall, tross en strevsom hverdag, ikke «valgte side» på en måte som fikk dramatiske konsekvenser. Eriksen punktet forestillingen om at «alle var med», hun nekter å kjøpe sidestillingen av NS-vitser og militær motstand som to sider av samme sak. Gruppen av tysk-arbeidere og frontkjempe var neppe mindre enn antallet aktive motstandsfolk. Selv Dagbladet la inn anbud på trykkingen av «Folk og Land». Da blir det litt skjevt å framstille NS-folk som de eneste som nektet å «reagere sunt» på begivenhetene». Jubileumsmarkeringene har forandret karakter gjennom årene, men alltid har den aktuelle situasjon blitt sett «i historiens lys». Under siste jubileum har man byttet ut hetsing av fredshissere, kritier av USAs utenrikspolitikk og andre ekstreme samfunnsnedbrytende elementer med fager tale om demokrati, antirasisme og menneskerettheter. De viktigste formidlerne av krigens nasjonal-myte har vært skole og massemedia. Hva som er «historiens lærdom» er naturligvis et verdispørsmål som historikerne helst avstår fra å diskutere. Skrålet overlates til avisredaktører og engasjerte debattanter. Men også faghistorikernes perspektiv og vektlegging har fulgt skiftende mentalitetskonjunkturer. Likevel bør det understrekes at også engasjerte motstandsfolk kan produsere faglig solide analyser av hvordan og hvorfor ting skjedde. Yngre historikere er ikke utstyrt med et nøytralt overblikk – de blir også nødt til å forholde seg til de moralske dilemma som krigen stilte. I alle fall hvis de skal behandle vesentlige aspekt ved perioden.

Bokas misjon er at den tydeliggjør anvendelsen av krigen som identitetsskaper, hvor kaotiske hendelser omformes til bred enighet om selvfølgeligheter. Det kan være greit å være seg bevisst det aspektet. Selv vet jeg ikke om det er mulig eller ønskelig å unngå enhver verdifor-midlende bruk av historien. Men en ubevisst formidling av egne verdier – forkledd som rekapitulering av nake fakta – er ikke bra. Om boka blir lest blir den slags buktalerkunst vanskeligere å gjennomføre.

Ivar Bakke

109507

X